

## TA'LIM MUASSASALARIDA BYUDJET MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH HISOBI VA AUDIT TAHLILI

*Toshkent davlat iqtisodiyot*

*Universiteti talabasi Bobojonov Alijon*

*Toshket davlat iqdiodiyot*

*Unversetiti o'qituvchisi Allashkurov Dilshodbek*

**Annotatsiya:** Mazkur ilmiy maqolada ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish hisobini yuritish va audit tahlilini amalga oshirishning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Tadqiqot jarayonida byudjet mablag'larining shakllanish manbalari, ularning maqsadli va samarali sarflanishini hisobga olish mexanizmlari, shuningdek, moliyaviy nazorat va audit tizimining ahamiyati tahlil qilindi. Ichki va tashqi audit orqali moliyaviy intizomni mustahkamlash, qonunbuzarliklarning oldini olish hamda ta'lim muassasalarida moliyaviy shaffoflikni ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratildi. Tadqiqot natijalari byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish va audit tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish imkonini beradi.

**Kalit so'zlar:** byudjet mablag'lari, ta'lim muassasalari, moliyaviy hisob, byudjet hisobi, audit tahlili, moliyaviy nazorat, ichki audit, davlat moliyasi, shaffoflik, hisobdorlik

**Kirish:** Zamonaviy iqtisodiy sharoitda davlat byudjeti mablag'laridan oqilona va samarali foydalanish masalasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ta'lim sohasi davlat xarajatlarning katta qismini tashkil etuvchi ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib, ushbu sohada byudjet mablag'larining to'g'ri hisobga olinishi va maqsadli sarflanishi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ta'lim muassasalarining faoliyati ko'p jihatdan davlat tomonidan ajratiladigan moliyaviy resurslarga bog'liq bo'lib, bu mablag'lardan samarali satadi. Tafoydalanish ta'lim sifati va infratuzilmaning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'r'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish hisobi davlat moliyaviy nazorati tizimining ajralmas qismi

hisoblanadi. Ushbu hisob jarayoni mablag'larning shakllanishi, taqsimlanishi va sarflanishi bo'yicha to'liq, aniq va ishonchli axborotni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va hisobdorligi ta'minlanishi davlat byudjeti ijrosining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Audit tahlili esa ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish, moliyaviy intizomni mustahkamlash hamda qonunbuzarliklarning oldini olishda muhim vosita hisoblanadi. Ichki va tashqi audit orqali mablag'larning maqsadli sarflanishi, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va hisob tizimining amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlarga muvofiqligi baholanadi. Audit natijalari asosida aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish va moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish imkoniyati yaratiladi.

Shu nuqtayi nazardan, ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish hisobi va audit tahlilini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi. Mazkur maqolada ushbu jarayonlarning nazariy asoslari, amaliy jihatlari va ularni takomillashtirish yo'nalishlari tadqiq etiladi.

**Asosiy qism:** Ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish hisobi davlat moliya tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u moliyaviy resurslarning harakati ustidan doimiy nazoratni ta'minlaydi. Byudjet hisobi orqali ajratilgan mablag'larning maqsadli sarflanishi, xarajatlar tuzilmasi va moliyaviy natijalarning shakllanishi aniq aks ettiriladi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasi davlat byudjeti xarajatlarining sezilarli qismini tashkil etib, so'nggi yillarda ushbu ko'rsatkich umumiy byudjet xarajatlarining qariyb uchdan bir qismiga to'g'ri kelmoqda. Bu holat ta'lim muassasalarida moliyaviy hisob va audit tizimini yanada takomillashtirish zaruratini kuchaytiradi. Byudjet mablag'laridan foydalanish hisobi asosan tasdiqlangan smetalar asosida yuritiladi. Xarajatlar ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, moddiy-texnik ta'minot, kommunal xizmatlar hamda kapital xarajatlar bo'yicha guruhlanadi. Hisob jarayonida mablag'larning belgilangan limitlardan oshmasligi, ularning iqtisodiy jihatdan asoslanganligi va hujjatlar bilan tasdiqlanganligi muhim ahamiyatga ega. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, hisobning

to'g'ri yuritilishi ta'lim muassasasida moliyaviy intizomni mustahkamlaydi va resurslardan samarali foydalanishga xizmat qiladi. Audit tahlili esa byudjet mablag'laridan foydalanish ustidan nazoratning muhim shakli hisoblanadi. Ichki audit ta'lim muassasasi darajasida amalga oshirilib, moliyaviy operatsiyalarning qonuniyligi va maqsadga muvofiqligini baholaydi. Tashqi audit esa vakolatli davlat organlari tomonidan o'tkazilib, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va byudjet intizomiga rioya etilishini aniqlaydi. So'nggi yillardagi audit tekshiruvlari natijalari ayrim ta'lim muassasalarida xarajatlarni rejalashtirishdagi kamchiliklar, hujjatlashtirishdagi xatoliklar va mablag'lardan samarasiz foydalanish holatlari mavjudligini ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi byudjet hisobi va audit jarayonlarining shaffofligini oshirmoqda. Elektron hisob-kitob tizimlari va avtomatlashtirilgan moliyaviy nazorat mexanizmlari inson omili bilan bog'liq xatoliklarni kamaytirish imkonini bermoqda. Natijada, byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligi oshib, ta'lim muassasalarining moliyaviy boshqaruvi yanada takomillashmoqda.

Umuman olganda, ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish hisobi va audit tahlilining uzviy bog'liqligi moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, davlat mablag'laridan oqilona foydalanish va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

**Tahlil va natijalar:** Ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini baholash maqsadida moliyaviy hisobotlar, audit xulosalari hamda nazorat tekshiruvlari natijalari tahlil qilindi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, byudjet mablag'larining asosiy qismi ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlarga yo'naltirilmogda. Bu holat ta'lim muassasalarida kadrlar ta'minoti ustuvor ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatsa-da, moddiy-texnik bazani rivojlantirish va innovatsion xarajatlar ulushining nisbatan pastligiga sabab bo'lmoqda.

Audit natijalari asosida aniqlangan kamchiliklarning aksariyati xarajatlarni rejalashtirish va hujjatlashtirish bilan bog'liq ekanligi kuzatildi. Jumladan, ayrim hollarda smeta ko'rsatkichlari bilan amaldagi xarajatlar o'rtasida nomutanosiblik

mavjud bo'lib, bu mablag'lardan foydalanishda samaradorlikni pasaytiradi. Ichki audit tizimi yetarli darajada yo'lga qo'yilgan ta'lim muassasalarida bunday kamchiliklar sezilarli darajada kam uchrashni aniqlangan. Bu esa ichki auditning moliyaviy intizomni mustahkamlashdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tahlil natijalari raqamli hisob va nazorat tizimlari joriy etilgan muassasalarda moliyaviy shaffoflik darajasi yuqori ekanligini ko'rsatdi. Elektron buxgalteriya va byudjet hisobi tizimlari yordamida mablag'lar harakati real vaqt rejimida kuzatilishi, hisobotlarni tayyorlash va audit jarayonlarini tezlashtirish imkoniyati yaratilgan. Natijada, moliyaviy xatoliklar va subyektiv qarorlar soni kamaygan. Tashqi audit natijalari esa byudjet mablag'laridan foydalanish ustidan davlat moliyaviy nazoratining muhimligini ko'rsatmoqda. Audit xulosalari asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar ta'lim muassasalarida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish, xarajatlarni optimallashtirish va mablag'lardan maqsadli foydalanishni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, hisob tizimining to'g'ri tashkil etilishi va audit mexanizmlarining samarali ishlashi ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshiradi hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

**Xulosa:** Ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish hisobi va audit tahlili davlat moliyaviy resurslarining samarali va maqsadli sarflanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, byudjet mablag'larining asosiy qismi kadrlar bilan bog'liq xarajatlarga yo'naltirilishi ta'lim jarayonining barqarorligini ta'minlashda, moddiy-texnik bazani rivojlantirish va innovatsion yo'nalishlarga ajratilayotgan mablag'lar ulushini oshirish zarurati mavjud. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, byudjet hisobi to'g'ri va shaffof tashkil etilgan ta'lim muassasalarida moliyaviy intizom darajasi yuqori bo'ladi hamda audit tekshiruvlari jarayonida aniqlanadigan kamchiliklar sezilarli darajada kamayadi. Ayniqsa, ichki audit tizimining samarali faoliyati moliyaviy xatoliklarning oldini olish, resurslardan oqilona foydalanish va boshqaruv qarorlarini asoslantirishda muhim omil



bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida yuritilayotgan buxgalteriya va byudjet hisobi tizimlari moliyaviy nazoratni kuchaytirish, hisobotlarning aniqligi va tezkorligini oshirish imkonini bermoqda. Bu holat audit jarayonlarini soddalashtirish va moliyaviy shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan foydalanish hisobi va audit tahlilini takomillashtirish, ichki audit tizimini kuchaytirish hamda raqamli moliyaviy boshqaruv mexanizmlarini keng joriy etish byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish va ta'lim tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent, amaldagi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasini moliyalashtirish va byudjet intizomini mustahkamlashga oid qarorlari va farmonlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. **Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotni yuritish bo'yicha yo'riqnomalar.** – Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. **Davlat byudjeti ijrosi va moliyaviy nazorat bo'yicha yillik hisobotlar, 2022–2024.**
5. Karimov, N.X., Ismoilov, B.B. **Byudjet hisobi va nazorat.** – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
6. Yo'ldoshev, Q.Q. **Davlat moliyasi va byudjet tizimi.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Arens, A. A., Elder, R. J., Beasley, M. S. *Auditing and Assurance Services.* – Pearson Education, 2022.
8. IFAC. *International Standards on Auditing (ISA).* – New York, 2022.
9. OECD. *Public Sector Accounting and Auditing Practices.* – OECD Publishing, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. **Ta'lim sohasiga yo'naltirilgan byudjet mablag'lari bo'yicha statistik ma'lumotlar, 2023–2024.**